

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦІВ ХУДОЖНЬОГО ПРОФІЛЮ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF ARTISTS PROFESSIONALS IN INCLUSIVE TRAINING

Стаття присвячена проблемі формування професійної компетентності фахівців художнього профілю в закладах професійно-технічної освіти (ПТО) в умовах інклюзивного навчання. Для огляду теми розглянуто розробки та ідеї основних науковців у цій сфері. Розглянуто визначені ними компетентності, особливо фахові компетенції, під час формування освітнього складника майбутнього фахівця художнього профілю. Надано термінологічні пояснення таких понять, як «компетентність» і «компетенція», і їх відмінні риси. До уваги взято їх опис в освітній програмі. Також окреслено дослідження науковців щодо теми інклюзивного освітнього середовища. Висвітлено важливість педагогічної майстерності для формування професійних компетентностей учнів. Показано специфіку підготовки фахівців художнього профілю в умовах інклюзивного навчання. Проаналізовано основні закони, які контролюють і регулюють умови, процес і результат підготовки молодших спеціалістів у рамках інклюзивного навчання. Виявлено різнобічність і різноплановість професійних компетентностей, їх відмінні риси в художньому профілі. Визначено системний і діяльнісний підходи до компетентностей. Означено основні фахові критерії та їх характерні риси: творчість, креативність, дивергентність, обдарованість, асоціативно-образне мислення. Порушено проблему створення рівноправних умов для отримання учнями з особливими потребами певних навиків і професійної майстерності. Описано нормативно-правову та законодавчу базу для створення інклюзивного середовища в навчальному закладі. Обґрунтовано важливість теми дослідження освітнього простору України в педагогічній системі ХХІ ст. Доведено актуальність теми формування фахової компетентності фахівця художнього профілю в умовах інклюзивного навчання.

Ключові слова: інклюзивне навчання, професійна компетентність, компетенції, фахівець, художній профіль, освітня програма, професійна освіта.

The article is devoted to the problem of formation of professional competence of specialists of art profile in the institutions of vocational education (VET) in the conditions of inclusive education. To review this topic, the developments and ideas of major scholars in the field are reviewed. The consideration of their competencies, and especially of professional competences, in the formation of the educational component of the future specialist of the artistic profile is determined. Terminological explanations of such concepts as "competence" and "competency" and their distinctive features are provided. Their description in the educational program is taken into consideration. It also outlines research by scholars on the topic of an inclusive educational environment. The importance of pedagogical skills for the formation of professional competences in students is highlighted. The specificity of the training of specialists of the artistic profile in the conditions of inclusive learning is shown. The basic legislative laws that control and regulate the conditions, process and result of junior specialist training in inclusive education are analyzed. The versatility and versatility of professional competences and their distinctive features in the artistic profile were revealed. Systematic and operational approaches to competencies are defined. The main professional criteria and their characteristic features are defined: creativity, creativity, conductivity, giftedness, associative-thinking. The problem of creating a level playing field for pupils with special needs and skills is open to review. The legal and legislative framework for creating an inclusive environment in a school is described. The importance of the topic of research in the educational space of Ukraine in the modern pedagogical system of the XXI century is substantiated. The relevance of the topic of formation of professional competence in the formation of the specialist of artistic profile in the conditions of inclusive education is proved.

Key words: inclusive training, professional competence, competences, specialist, artistic profile, educational program, professional education.

УДК 377.3/ 376.33

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-17-1-9>

Денькович Н.А.,

аспірант кафедри педагогіки та інноваційної освіти
Національного університету
«Львівська політехніка»

Постановка проблеми в загальному вигляді. Розвиток сучасної педагогічної та кадрової проблеми в середовищі професійної освіти зумовлює науковців і педагогів розглядати шляхи вдосконалення методики подачі знань фахівцям. На шляху до вирішення проблеми фахової підготовки спеціаліста художнього профілю постає компетентнісний складник. Його формування в учнів і студентів є запорукою успішної підготовки фахівців образотворчого та декоративного мистецтва, а також реставрації. А впровадження інклюзії в заклади професійної та професійно-технічної освіти зумовлює формування інклюзивного середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Варто зазначити, що формування професійних компетентностей у сфері художнього напрямку є мало вивченим. Компетентнісний підхід у формуванні художників в освіті вивчають такі українські науковці, як О. Бойчук, О. Васіна, В. Запороженко, С. Мільчевич, В. Неня, О. Пальцун та ін., а також зарубіжні науковці, такі як Н. Банько, О. Ларіонова, Г. Синіцин, О. Тат'яненко та ін. Але ці дослідження стосуються більше спеціалістів з дизайну.

Учені В. Бондар, Ю. Зіньковський, С. Максименко, Н. Ничкало та ін. різносторонньо вивчають психологію, методологію й методику професійної освіти. Окремі акценти в підготовці фахівців

у закладах ПТО роблять у дослідженнях Р. Гуревич, М. Пальчук, Л. Старовойт, Л. Сушенцева та ін.

Загальнометодологічні й теоретичні проблеми підготовки професійних кадрів у системі професійно-технічної освіти (далі – ПТО) висвітлюються в роботах С. Батишева, Л. Ляліна, В. Сластьоніна та ін.

А от формування професійних компетентностей фахівця в середовищі інклюзивного простору ПТО практично не досліджено. Найбільш вагомими авторами у сфері інклюзії є О. Будник та Н. Приймак, які дослідження формують на законодавчій і психоло-педагогічній роботі з учнями, студентами та їхніми батьками.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Питання професійної компетентності художнього профілю в інклюзивному середовищі не розкриті й не вивчене. У статті ми частково розглянемо питання компетентнісного підходу, дамо загальну класифікацію та законодавче підґрунтя у створенні інклюзивних груп.

Мета статті – описати основні професійні компетентності фахівця художнього профілю та виявити особливості в їх формуванні саме завдяки психоло-педагогічному підходу до учнів і студентів у середовищі інклюзивного простору; виявити основні труднощі та знайти шляхи вирішення проблеми становлення компетентностей.

Виклад основного матеріалу. Під час навчання та підготовки фахівців художнього профілю в закладах ПТО дуже важливо сформувати їхні професійні компетентності. Усі вони мають бути прописані в освітніх програмах того чи іншого навчального закладу.

Компетентність – «динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність» [5].

А от професійні компетенції – це компетенції, які є основними й вагомими ключовими рисами професіонала та фахівця своєї справи. Вони визначаються певними вимогами професійного стандарту конкретної спеціальності. Формування компетентності в учнів професійно-технічних навчальних закладів (далі – ПТНЗ), як зазначають О. Дякун і Г. Федько, є одним із головних завдань професійно-технічної освіти, адже компетентність впливає на виробничу діяльність учня та здобуття ним кваліфікації [4, с. 62].

Отже, узагальнивши напрацювання В. Ягупова [8, с. 62] у сфері ключових компетенцій випускників ПТНЗ системи ПТО, ми вважаємо, що компетентний фахівець (у цьому випадку художнього напрямку) – це такий спеціаліст, який оволодів фундаментальними знаннями у своїй спеціальності, уміє виконувати конкретні види діяльності

в межах своєї професії, повинен бути готовим не лише виконувати вироби, а і творчо їх оздоблювати й, що важливо, досконало знає технологію їх виготовлення.

Потрібно врахувати, що специфіка художньої спеціальності формує таку професійну компетентність майбутніх художників, яка основана на індивідуальних підходах, має власний понятійний апарат, що об'єднує дидактичні та методичні принципи в підготовці спеціалістів під час викладання фахових дисциплін. Тому основними в процесі навчання є компетентнісний, системний і діяльнісний підходи, які формують професійні компетенції.

Олександра Дубницька зазначає в праці про компетентності, що розрізняють декілька видів професійної компетентності:

– спеціальну, або діяльнісну, що передбачає володіння професійною майстерністю на високому рівні;

– особистісну (володіння способами самовираження й саморозвитку; здатність знаходити нестандартні рішення, гнучке теоретичне й практичне мислення, вміння бачити проблему, здатність самостійно здобувати нові знання та вміння);

– індивідуальну (володіння способами самореалізації та саморозвитку індивідуальності в межах професії, здатність до творчості) [7, с. 55].

До особистісних критеріїв у мистецькій освіті зараховують творчість і креативність.

Творчість – це діяльність людини, спрямована на створення нового продукту матеріальної чи духовної культури. Якщо ж розглядати творчість учнів художнього профілю, то ця діяльність стосується все ж таки матеріальної культури. Серед характеристик виробів, які створює учень за допомогою творчої діяльності, обов'язково буде естетика, новаторство, креативність.

Креативність – це здатність особистості до створення абсолютно нових ідей. Дивергентність ототожнюють із креативністю, адже дивергентне мислення – мислення, пов'язане з розв'язанням завдань, що мають багато нестандартних оригінальних рішень. Воно припускає існування декількох правильних відповідей. Дивергентне мислення розглядають як основу креативності.

Американський психолог Дж. Гілфорд, узагальнюючи проведені в цьому напрямі дослідження, виділив два типи мислення: конвергентне, необхідне для знаходження єдино точного рішення завдання, і дивергентне, завдяки якому виникають оригінальні рішення [9].

Тривалий час обдарованість ототожнювалася виключно з високим рівнем розвитку інтелекту. Однак дослідження Л. Термана у школах США дало змогу зробити висновок, що для досягнення видатних результатів у різних сферах діяльності часто потрібен не високий інтелект у його тодішньому розумінні, а якась інша, складна та якісна

своєрідність психіки особистості – здатність генерувати нові, оригінальні ідеї, знаходити нетрадиційні способи розв'язування проблемних завдань.

Ця якість визначена як «креативність». Саме креативність (здатність до творчості) похитнула монополію поняття «інтелект» у розумінні такої особистісної характеристики, як обдарованість.

У програмі освітньо-кваліфікаційного рівня «молодший спеціаліст» спеціальності 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація» серед спеціальних (фахових) компетенцій багато прописано таких, які стосуються творчості, а саме:

- здатність до творчої уяви й образного мислення, художньої спостережливості, зорової пам'яті, виховання широкої художньої естетичної культури й художнього смаку;

- здатність використовувати знання, уміння й навички в галузі історії образотворчого мистецтва, композиції для освоєння теоретичних основ і методів відтворення художнього образу;

- здатність до володіння рисунком, живописом, методами й законами композиційної побудови картини і здатність спрямовувати ці теоретичні знання та практичні навички на виконання роботи в матеріалі;

- здатність використовувати професійно-профільовані знання в діяльності, пов'язаній із проектуванням і виготовленням різноманітних виробів декоративно-прикладного мистецтва, komponуванням сюжетної картини;

- здатність аналізувати, вести цілеспрямовані спостереження навколишньої дійсності і творчо переробляти її;

- здатність до використання професійно-профільованих знань і практичних навичок із рисунку, пластики, композиції, кольорознавства, креслення та перспективи для створення проектів предметів декоративно-прикладного мистецтва;

- здатність генерувати нові ідеї (креативність).

Усі вище зазначені компетенції та їх застосування в реальному професійно-виробничому і творчому житті випускника закладу є однією з актуальних проблем. Кожен навчальний заклад, який готує такого творчого і креативного спеціаліста, має вдосконалювати технології навчання й виховання. Викладачі спецдисциплін мають досконало володіти сучасними методиками в художньо-професійній сфері, вміти чітко виділити головні та другорядні аспекти у формуванні спеціаліста, який зможе бути конкурентоспроможним на ринку праці.

Тому для викладача, який має формувати всі спеціальні (фахові) компетентності, потрібно виділити якийсь загальний вектор у формуванні професійних навичок майбутнього спеціаліста. Тут вагомим чинником буде наявність творчого потенціалу в майбутнього фахівця.

Творчість, як зазначається в тлумачному словнику, – діяльність людини, спрямована на створення якісно нових, невідомих раніше духовних або матеріальних цінностей (нові твори мистецтва, наукові відкриття, інженерно-технологічні, управлінські чи інші інновації тощо). У кожного учня є творчий потенціал – «це саме та система, яка абсолютно, так само як, скажімо, й підсвідомість, прихована від будь-якого зовнішнього спостереження; більше того, ми добре розуміємо, що й сам носій творчого потенціалу іноді мало або й зовсім нічого не знає про свої творчі можливості. Про справжні творчі можливості конкретної людини ми можемо доказово, а не гіпотетично, говорити лише на основі здійсненої діяльності, отриманих оригінальних творів. Творчий потенціал стає не уявною, а реальною, прогнозованою цінністю лише тоді, коли реалізується у винаходах, конструкціях, книгах, картинах, фільмах та ін.» [3, с. 15].

У формуванні творчого потенціалу є критерій розвитку асоціативно-образного мислення. І його формування є складним педагогічним завданням. Для випускників наявність цього типу мислення – це найважливіша з компетенцій майбутнього професіонала. Схильність до асоціативно-образного мислення є природженою. Але важливим є аспект її використання протягом усього життя. І те, чи не втрачена ця здібність протягом років. Для художника, митця асоціативно-образне мислення й асоціативно-образна його структура – це запорука вдалого виконання будь-якого завдання, адже виконання різних ескізів, подача різних технік виконання дають можливість створити унікальні образи, концептуальні ідеї, мати підхід до виконання того чи іншого завдання з різних боків.

Український педагог Л. Масол наголошує, що під час спілкування з художніми цінностями мистецькі знання особистості, її практичний досвід, ціннісні художні орієнтації мають за певних умов трансформуватися в художньо-естетичні компетентності, й умовно класифікує їх на загальні (особистісні та соціальні) і функціональні (монопредметні, міжпредметні й метапредметні). Особистісні компетентності складаються, у свою чергу, із загальнокультурних і культуротворчих, а соціальні – з художньо-комунікативних і соціально-практичних. Ці компетентності є інтеграційним критерієм результативності освіти, що охоплює змістовий, процесуальний, аксіологічний і креативний компоненти [4, с. 10].

Якщо ж розглядати творчу діяльність для учнів з особливими потребами, а саме учнів з вадами слуху, то пріоритетні напрями загальнокультурного розвитку учнів з особливими освітніми потребами на сучасному етапі окреслені у відповідних нормативних документах.

У Державному стандарті спеціальної освіти, затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України, зазначається, що учні з особливими потребами, зокрема з порушенням слуху, мають рівні можливості для отримання ранньої корекційно-розвивальної допомоги, здобуття освіти тощо. У ньому ж і сформульовано мету навчання образотворчого мистецтва і творчості, яка полягає у створенні оптимальних умов для досягнення загальнокультурного рівня освіченості, включення учнів у соціально-вартісну активну діяльність, забезпечення таких знань, умінь і навичок, рис характеру, що уможливають їхнє нормальне життя в соціумі [1]. У методичних рекомендаціях щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами в закладах професійно-технічної освіти у 2019/2020 н. р. навчання має здійснюватися в інклюзивних групах [6].

Висновки. Отже, формування професійної компетентності фахівців художнього профілю в умовах інклюзивного навчання базується на нормативно-правовій і законодавчій базі. Професійна компетентність спеціаліста художнього профілю основана на креативних ідеях, на творчому потенціалі й на асоціативно-образному мисленні. Педагог ці задатки має спрямовувати й допомагати вдосконалювати. Подальшими перспективами дослідження є виявлення та аналіз співпраці в інклюзивних групах викладача і студентів, формування в учнів з особливими потребами вмінь і навичок для здобуття професії, визначення та комплексна підготовка фахівця, згідно зі всіма вимогами і прописаними компетенціями. Важливим навчальним етапом буде створення психо-

лого-педагогічного впливу на майбутніх фахівців в інклюзивному середовищі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Державний стандарт спеціальної освіти дітей з особливими потребами / Ін-т спеціальної педагогіки АПН України. Київ, 2003. 12 с.
2. Дякун О., Федько Г. Формування навчально-пізнавальної компетентності учнів ПТНЗ. *Профтехосвіта*. 2014. № 9. С. 62–66.
3. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результат досліджень / за ред. В.О. Моляко, О.Л. Музики. Житомир : ПП Рута, 2007. 320 с.
4. Масол Л. Діагностика і оцінювання художньо-освітніх результатів учнів старшої школи. *Мистецтво та освіта*. 2006. № 3. С. 8–10.
5. Методика розроблення професійних стандартів URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0165-18/ed20180122/sp:max15#n23> (дата звернення: 09.10.2019).
6. Методичні рекомендації щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами в закладах освіти в 2019/2020 н. р. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/inkluzyvne_navchannya/2019/08/07/rekomendatsiiorganizatsiy-navchannyaoop.pdf (дата звернення: 27.09.2019).
7. Формування професійної компетентності майбутніх фахівців на основі інтегративного підходу : методичні рекомендації / І.М. Козловська, Я.М. Собко, О.О. Стечківич, О.М. Дубницька, Т.Д. Якимович. Львів : Сполом, 2012. 64 с.
8. Ягупов В.В. Ключові компетентності: поняття, сутність, зміст, кваліфікація та вимоги до випускників професійно-технічної освіти. *Науковий вісник Інституту ПТО НАПН України*. 2012. № 4. С. 12–19.]
9. Guilford J.P. Basic conceptual problems in the psychology of thinking / by J.P. Guilford. *San Diego*. 1979. P. 95–110.